

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

De Ivstitia Et Ivre ceterisq[ue] Virtutibus Cardinalibus

Lessius, Leonardus

Antverpiæ, 1632

Capvt XXXVI. De Religione in genere.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72459](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72459)

CAPVT XXXVI.

De Religione in genere.

• Constat Dubitationibus 4.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit religio.

D. Thomas quest. 81.

RELIGIO Græcis dicitur *θεοσεβεία* à Thracibus ducta origine, vt quidam volunt, apud quos plurimum caritonia vigere, (hinc *θεοσεβεία* apud Apostolū ad Colossenses 2. id est, arbitrarius cultus) & *θεοσεβεία*,

Religio unde dicitur. id est, cultus Dei. Nomen *Religio* ductum est vel à *relegendo*, quod ea, quæ ad Dei cultum pertinent, sæpè animo sint reuoluenda, & veluti relegenda, vt vult Isidorus lib. 10. Etymologiarum, cap. 17. ex Cicerone: vel à *reeligendo*, quod per eam, Deum, quem per peccatum reieciimus, reeligamus, vt inquit Augustinus lib. 10. de ciuitate cap. 4. vel à *relegando*, quod Deo nos astringat & alliget, ita Latantius lib. 4. diuin. instit. cap. 28. D. August. l. 1. retract. cap. 13. & D. Hieronymus in cap. 9. Amos, quæ deriuatio maximè videtur nomini & rei contentantia.

Quid sit. Definitur à D. Augustino l. 83. qq. q. 31. ex Cicerone hoc modo: *Religio est virtus, quæ superioris cuiusdam nature, quam diuinam vocant, cultum, ceremoniamque adfert.* Plantius sic, *Religio est virtus, quæ debitum cultum Deo, tanquam primo rerum omnium principio exhibet.* vbi

Cur debeatur cultus. Notandum est, sicut hominibus ob potentiam, sapientiam, virtutem, & cuiusvis perfectionis excellentiam, debetur quidam cultus, seu honor, quo illam eminentiam cum quadam nostri demissione testemur; ita Deo ob singularem & infinitam excellentiam in omni genere perfectionis, quam habet vt Deus est, seu vt primum principium & supremus omnium Dominus, debetur quidam singularis honor, veluti tributum quoddam ab omni creatura rationali; quo illius excellentiam, & suam subiectionem & in omnibus dependentiam testetur. Ad hunc honorem exhibendum inclinat *religio*. Itaque obiectum religionis est omne testimonium, & signum siue internum, siue externum, quo diuinam excellentiam cum quadam nostri submissione protestamur. Dico, cum quadam nostri submissione, quia non solum Deo debitum est vt ipsius excellentiam testemur nudè & abstractè; sed etiam vt eam testemur respectu nostri, proficendo nostram subiectionem & dependentiam ab ipso; vt ait D. Thomas artic. 3. & hoc ipsum, nomen *cultus* insinuat, quod submissionem inuoluit, vnde *religio* vtrumque proficitur: ac proinde non potest esse nisi in creatura, & respectu sui principij.

Obiectum religionis. *Cui comparet.* Dices, Se alteri submittere, & hanc submissionem aliquo signo profiteri, est officium humilitatis: ergo non pertinet ad religionem.

Respondedo negando consequentiam; quia diuersa ratione ad diuersas virtutes spectare potest. Est enim actus humilitatis, si fiat quia congruit nostræ vilitati, vt intra limites nostræ conditionis nos contineamus, ne per elationem extra eos feramur. Est actus religionis, si fiat animo declarandi eminentiam diuinam, seu vt ipsam honoremus submissione nostri.

Ex his facile potest intelligi definitio assignata. Est igitur religio *virtus*, quia habentem bonum efficit, eiusque opus bonum reddit & laudabile, laudabile enim Deum colere. In hoc autem consistit ratio virtutis, vt sæpè docet D. Thomas ex Aristot. 2. ethic. cap. 6. *Quæ cultum exhibet.* *Cultus* idem est hoc loco, quod honor, non simpliciter, sed cum quadam submissione nostri exhibitus: quam submissionem honor in genere non includit. Deus enim honorat Sanctos, non tamen colit. itaque honor est quid communius cultus. Porro *honor* generatim nihil est aliud, quàm testimonium excellentiæ alterius, siue id verbis fiat, vt cum aliquis laudatur; siue gestu corporis, vt genuflexione, apertione capitis, submissione corporis: siue rebus externis, vt erectione statuæ, descriptione elogij, institutione festorum, ludorum, & similibus. hæc enim omnia sunt signa quædam, quibus alterius excellentiam significamus, ac proinde illum honoramus. *Deo debitum.* Cum enim Deus, quia Deus, infinita excellentiâ in omni genere perfectionis simplicis & puræ sit præditus, peculiari honore supra omnes creaturas est dignus: cumque idem sit primum principium, à quo omnia habent esse, vitam, & omnia; nascitur in creatura rationali, quæ hoc potest apprehendere, obligatio & debitum vt hunc honorem ei deferat, & in Deo ius vt illum exigit. Itaque hoc debitum fundatur in essentiali dependentia creaturæ rationalis, & omnium bonorum eius à Deo. sicut enim Principi, quia ab eo quodammodo dependet tranquillitas publica, & felix status Reipublicæ, debetur honorarium quoddam tributum, quo eius potestatem & beneficentiam, nostramque subiectionem profiteamur: ita Deo, quia ab ipso dependet esse, vita, & bonum omne nostrum, debetur singularis honor, veluti quoddam tributum, quo hoc ipsum cum profunda nostri submissione testemur. Itaque illis verbis, *tanquam primo rerum omnium principio*, significatur simul causa cur Deus hoc cultu sit dignus, (ratio enim primi principij includit vel supponit omnem excellentiam perfectionis) & cur à creatura ei sit debitus.

Vt hæc melius intelligantur, Notandum est, in officio religionis quatuor actus spectari posse, qui

T r qui

Quatuor
actus in of-
ficio reli-
gionis.

qui quò perfectiores sunt, eò perfectior est huius virtutis functio. Primus est, Consideratio infinitæ maiestatis Dei, & omnia ab ipsa pendere. Secundus est, Consideratio nostri nihili; id est, nos ex nobis nihil esse, nihil habere; sed quidquid sumus & habemus, Dei esse, & à Deo assidue pendere. Tertius, Profunda mentis submissio & inclinatio coram Deo, qua mens hæc ipsa interiùs testetur. Quartus, Eorundem profectio exterior, verbis, gestu corporis, vel alijs modis.

Primus & secundus supponuntur religioni tamquam fundamentum.

Actus in-
ternus re-
ligionis.

Tertius, nempe submissio illa, est actus interior religionis, qui etiam in Angelis reperitur; & continet duos actus; alterum voluntatis, qui est affectus reuerentiæ, quo interna illa honoraria inclinatio est volita; alterum intellectus, quo eadem præstat & executioni mandatur. cum enim Angeli non habeant corpora, non colunt Deum signis corporalibus, sed spiritalibus, quæ non videntur esse alia quam apprehensiones intellectus, aut locutiones spirituales: nulla enim in rebus spiritalibus possunt esse signa his meliora aut significatiora. sicut ergo homo alterum honorat, submitendo se illi gestu corporis, ita illi Deum honorant, submitendo se illi signis spiritalibus, nempe profitendo spiritali locutione ipsius maiestatem & suum nihilum respectu ipsius, & omne bonum ab ipso descendere, seque totos ad ipsius obsequium offerendo. idem facit homo interiùs implicite vel explicitè dum Deum honorat.

Quartus actus, scilicet exterior submissio in hominibus, immediatè est signum interne submissionis. nam, vt ait D. Augustinus lib. 10. de ciuitate cap. 5. *sacrificium visibile, inuisibile sacrificij est sacramentum*, id est, *sacrum signum*. mediatè verò est signum diuinæ excellentiæ, & dependentiæ rerum ab ipsa. Sic voces immediatè sunt signa conceptuum & affectionum animi; mediatè verò ipsarum rerum.

D V B I T A T I O II.

Vtrum religio à ceteris virtutibus distinguatur, & quomodo.

D. Thomas quæst. 81. art. 3. 4. 5.

7
A temperantia & fortitudine.

Respondeo & Dico Primò, Religionem distingui ab iis virtutibus quæ hominem rectè componunt in seipso, seu non ad alterum, vt à temperantia & fortitudine: nam religio disponit hominem ad functiones, quæ in alterum tendunt: temperantia verò & fortitudo ad functiones, quæ tantum ipsum subiectum respiciunt.

8
A iustitia & misericordia.

Dico Secundò, Distinguitur etiam ab omnibus iis, quæ hominem disponunt in officiis ad proximum, vt à misericordia & iustitia particulari. quia religio disponit hominem ad Deum.

Iacobi 1.

Dices, Iacobi 1. dicitur, *Religio munda & immaculata apud Deum & Patrem hæc est, visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum se custodire ab hoc seculo.* hinc religio consti-

tuitur in operibus misericordiæ, quæ sunt ad proximum, & in custodia sui à peccatis, quæ per omnes virtutes agitur.

Respondeo, Esse locutionem causalem: vera enim religio hos effectus parit, ideoque illorum nomen per metonymiam accipit, & hi effectus sunt signum veræ religionis: nemo enim hæc præstat, nisi vera religione imbutus. sic prioris ad Corinthios 13. dicitur: *Charitas patiens est, benigna est, &c.* Adde, Apostolum non velle explicare quid sit religio, sed qualis religio constituat hominem mundum & immaculatum ante Deum; ea nimirum, quæ habet illos effectus.

Dico Tertio, Distinguitur etiam à virtutibus theologis. Ita diuus Thomas articulo 5. *A fide quidem, quia fides est virtus intellectus, religio affectus.* Sæpè tamen *fides vocatur religio*, quia est religionis fundamentum & regula. sic vera fides dicitur vera religio; falsa fides, religio falsa. Verùm cum fides non solum sit habitus intellectus, sed complectatur etiam habitum quemdam voluntatis, nempe piam affectionem ad credendum Deo reuelanti, quæ actum fidei imperet, ratione cuius ipsum credere est liberum & meritorium; difficultas est quomodo religio ab hoc affectu distinguatur. Sanè parum videtur differre. quia actus fidei pertinet ad honorem primæ veritatis. Potest tamen inueniri aliquod discrimen. Primò, quia religio versatur circa suos actus externos, vt sunt signa diuinæ excellentiæ: sub ea enim ratione sunt à religione voliti. At affectus credendi non ita versatur circa actus fidei: non enim considerat actus fidei vt signa primæ veritatis, neque sub ea ratione illos vult; sed vt sunt vitales assensus, quos illud obiectum, nempe res credenda sic proposita, & à diuina auctoritate veluti informata, eleuata, & illustrata postulat. Secundò, quia tota ratio cur religio suum actum externum imperet, est, vt Deo honorem deferat, eiusque excellentiam testetur. At ratio cur affectio credendi imperet ipsos actus fidei, non est vt honorem Deo exhibeat (etiam si ob hunc finem possint imperari) sed quia materia ipsa diuina auctoritate confirmata, id postulat; vel (quod ferè idem est) quia obligatio ad illum actum orta ex reuelatione sufficienter proposita id requirit. Et sic est peculiatus virtus habens peculiarem materiam, in qua considerat propriam honesti rationem. Posset etiam dici, hunc affectum pertinere ad quandam iustitiam hominis erga Deum, quia actus ille debitus est primæ veritati tamquam necessarius, vt non censeatur contemni aut vilipendi. Nolle enim credere viro grauissimo affirmanti, est quodammodo contemnere, & paruum de illo habere existimationem. Quæ in re esse iniuriam, patet communi hominum iudicio, qui hoc iniuriam interpretantur; & meritò: nam continet quemdam contemptum & vilipensionem alterius absque causa, quæ non minùs est contra iustitiam quam temerarium de illo iudicium. *A spe & charitate distinguatur*, quia hæc virtutes immediatè attingunt ipsum Deum, tamquam proprium obiectum: charitas enim amat Deum vt ipse est bonum suum; vult enim ipsam diuinitatem, & omne bonum, ipsi Deo, vt ipsi in se bene sit: spes illum desiderat & sperat vt esse bonum nostrum.

Itaque

Itaque inclinant in actum internum, qui proximè versetur circa ipsum Deum. Religio verò non versatur immediatè circa Deum, sed circa cultum Dei, id est, circa signa interna vel externa, quibus Deus honoratur & colitur.

IO
Obiectio 1. Dices Primò, Obiectum formale religionis est excellentia diuina: ergo versatur proximè circa Deum, ac proinde est virtus theologica. Antecedens probatur, quia sicut Deus propter suam bonitatem diligitur *charitate*; ita propter diuinitatis excellentiam colitur *religione*: & sicut Deo credimus per fidem, propter auctoritatem diuinam; ita ei honorem exhibemus ob excellentiam infinitam.

Respon.
Religionis obiectum. Respondeo, Excellentiam diuinam propriè non esse obiectum religionis; sed cultum diuinum, qui est actus externus religionis. illud enim est obiectum virtutis, in quod ipsa virtus immediatè tendit: atqui religio tendit immediatè non in excellentiam diuinam, sed in eius cultum: est enim affectus quidam erga cultum diuinum, quatenus Deo debitus est & congruens. vnde ratio debiti & congruentis Deo in cultu diuino spectata, est ratio formalis obiectiua religionis. cum enim religio sit iustitia pars, necessario respicit debitum alteri. Confirmatur à simili; nam ita se habet religio ad Deum, sicut Iustitia particularis ad proximum: atqui proprium obiectum Iustitiæ particularis non est proximus, sed res proximo debita: ergo similiter obiectum religionis non est Deus aut excellentia diuina, sed cultus Deo debitus; vt sacrificia, oblationes, laudes, orationes, vota, imagines, & omnes caritonia, quibus diuinitas honoratur. excellentia tamen diuina est obiectum formale cultus diuini: est enim ratio cur Deus sit colendus. Quare cum cultus diuinus sit actus externus religionis, quem religio tanquam proximum obiectum respicit, sequitur Deum esse obiectum remotum religionis, quia est id, cui ob suam excellentiam religio cultum deserit. Vnde Caietanus articulo 5. & passim DD. distinguunt duplex obiectum religionis, propinquum, & remotum. Propinquum vocant *obiectum quod*; id est, quod ipsa virtus appetit & affectat; & hoc est cultus diuinus. Remotum, *obiectum cui*, id est, cui aliquid exhibet: hoc est ipse Deus, propter suam excellentiam.

Obiectum cultus diuini est excellentia diuina.

Obiectum quod, & obiectum cui.

Obiectum virt. theol. At virtutes theologice proximè in Deum tendunt, & ipsum immediatè per suum actum internum attingunt, vt ostensum est. Deinde si in illis velimus distinguere *obiectum quod* & *obiectum cui*, Deus non solum est *obiectum cui*, vt in religione; sed etiam *obiectum quod*. Id enim quod charitas Deo vult, est potissimum ipsa diuinitas, & diuinæ perfectiones: & quod fides credit, est Deus ipse, consideratus vel in seipso, vel vt est principium & finis omnium creaturarum. Sic etiam principale *obiectum quod* spei, est ipse Deus. Nec refert *obiectum cui* esse ipsum hominem; quia spes ad amorem concupiscentiæ pertinet, qui speciem ab *obiecto quod*, non *cui*, accipit. At totum *obiectum quod* religionis est creatum: quidquid enim ipsa vult, est opus nostrum.

Charitas. Nec obstat, quod charitas etiam bona extrinseca & creata Deo optet & velit. Primò, Quia hæc solum sunt obiecta secundaria & materia-

lia, à quibus virtus speciem non accipit. Simili modo quæ fides extra Deum credit, secundaria sunt.

Deinde, quia proxima ratio formalis obiectiua in virtutibus theologicis est ipse Deus: charitas enim vult omne bonum Deo, immediatè ex affectu vt ipsi bene sit: fides credit omne verum, quod ipse reuelauit, propter ipsius auctoritatem. at proxima ratio obiectiua cur religio aliquid Deo velit, est ratio debiti: ideò enim vult cultum Deo exhibere, quia est veluti tributum, quod creatura debet suo creatori; sicut antè exemplo Iustitiæ particularis ostensum est. Neque verum est (si propriè loqui velimus) charitatem, debiti rationem in suo obiecto spectare: nam charitas non vult Deo bonum præcise, quia illud ei est debitum, nihil aliud spectando, quàm vt huic debito fiat satis: hoc enim potius ad quamdam Iustitiam erga Deum, quàm ad charitatem pertinet; vt exemplis humanis facile ostendi potest. sed solum spectat ipsum bene esse Dei: ideò enim omne bonum illi vult, vt ipsi bene sit; sicut amicus vult amico bonum vt ei bene sit, non spectans an hoc fit illi debitum, an non: quamuis malit vt fit ei debitum quàm indebitum, quatenus hoc in dignitatem & maius bonum amici cedit. Hæc paulò fusiùs, quia res nonnihil difficilis, & à plerisque non satis explicata.

Ad probationem antecedentis: Ex eo quod Deus dicatur coli propter suam diuinitatem, non sequitur, immediatè versari circa Deum virtutem religionis, sed ipsum cultum, qui est obiectum immediatum religionis. Hinc fit vt religio solum mediatè circa Deum versetur, non tamquam *obiectum quod*, sed *cui*, vt dictum est: religio enim non inclinat immediatè in Deum, sed in aliquid Deo exhibendum, quo ipsius maiestatem significet & testetur; sicut Iustitia particularis non inclinat immediatè in proximum, sed in aliquid proximo reddendum: Cum dico *Deum esse obiectum cultus*, non est ita intelligendum, quasi colere & honorare Deum, sit actu vitali ipsum tamquam obiectum materiale vel formale attingere, aut circa ipsum per modum actus vitalis versari; (sicut Deum amare, Deo credere) sed est illum attingere aliquo signo, tamquam signatum; vel sicut attingitur is, cui aliquid offertur.

Quomodo Deus sit obiectum cultus.

Dices Secundò, Oratio & laus attingunt Deum immediatè, tamquam obiectum, & tamen sunt actus religionis.

II
Obiectio 2.

Respondeo Primò, Non sunt actus interni immediatè à virtute religionis eliciti, sed externi ab ea imperati. externos voco respectu virtutis religionis, quæ est in voluntate, sunt enim obiecta illius, in quæ affectus religionis immediatè tendit, & habent sedem in intellectu. Obiectum autem proprium virtutis spectandum est ex actu interno, in quem virtus immediatè inclinat, qui in proposito est amor cultus diuini.

Resp. 1.

Secundò Respondeo, Illos duos actus non attingere Deum, sicut actus vitalis suum obiectum, sed sicut signum attingit signatum: sunt enim actus religionis vt signa & testimonia diuinæ excellentiæ & nostræ subiectionis. Hinc fit vt à varijs virtutibus imperari possint. oratio enim, quatenus per eam implicite testatur Deum esse aucto-

Resp. 2.

Quomodo actus externi religionis imperantur à varijs virtutibus.

auctorem omnium bonorum nostrorum; habere omnium scientiam, & providentiam, (hoc enim, orando Deum, ipso facto insinuamus) est actus religionis. quatenus per eam petimus salutem, & ad salutem opportuna, est actus imperatus spei. quatenus petimus amplificari gloriam Dei, est actus imperatus à charitate. proximè autem semper elicitur à ratione, mediante fide. Idem dicendum de voto & iuramento; quia sunt locutiones quædam practicæ, in honorem Dei resultantes, vt infra capite 40. numero 28. ex mente diui Thomæ ostenditur. Actus autem virtutum theologiarum longè aliter Deum attingunt, nempe vt obiectum cognitum & amatum propter semetipsum.

12 **Obiectio 3.** Dices Tertio, Augustinus in Enchiridio cap. 3. dicit, *Deum colit fide, spe, & charitate*: ergo religio est virtus generalis, complectens virtutes theologicas.

Respon. 1. Respondetur Primò cum D. Thoma ar. 5. ad 1. dictum sancti Augustini intelligendum causaliter, quia virtutes theologice causant in nobis virtutem religionis, qua Deus colitur, & actus eius imperant.

Secundò Responderi potest, & meliùs, Religionem & cultum interdum accipi generatim pro omni virtutis officio, quo ordinamur ad Deum, quodque instar sacrificij Deo est acceptum. Sic potest intelligi illud Iacobi 1. *Religio munda & immaculata*, &c. & passim in Scripturis pro eodem accipiuntur *colere Deum, & seruire Deo*. *seruitus* autem (Græci *λατρεία* vel *δουλα* vocant) est nomen generale ad omnia bona opera, quibus Deo obedimus & placemus, vt ex plurimis locis constat, Psal. 2. 21. 99. Luca 2. Math. 6. & alibi. Hoc modo videtur ibi accipi à D. Augustino. & iuxta hanc rationem lib. 10. de ciuit. c. 6. describit sacrificium, vt sit *omne opus bonum, quod geritur, vt sancta societate Deo inhæreatur*. hoc modo passim accipitur in Scripturis.

13 **Actus virtutis theologice dupliciter considerantur.** Tertio, Dici potest, actus fidei, spei & charitatis dupliciter spectari posse; Primò, Vt sunt signa, quibus implicite diuinam excellentiam profitemur: nam hoc ipso, quo credimus Deo, insinuamus illum esse primam veritatem: dum amamus supra omnia, significamus esse summum bonum, & hac ratione spectari posse tamquam actus externos seu obiecta ad virtutem religionis. Secundò, Vt sunt actus vitales, quibus immediatè Deo inhæremus, & tamquam obiecto vnimur; & sic pertinere ad virtutes theologicas. Posse tamen ob rationem prædictam à virtute religionis imperari; & quamuis non imperentur, tamen tacitum cultum continere. Nec obstat, quod ait D. Thomas articul. 5. ad 1. virtutes theologicas, eò quòd versentur circa finem vltimum Deum, imperare actus religionis, & aliarum virtutum, quæ versantur circa media, eò quòd per se & ex natura sua circa finem vltimum versentur; tamen per accidens contrarium fieri potest; vt si quis velit vti actu virtutis theologice ad finem virtutis inferioris. omnis enim actus, qui potest esse medium ad consequendam virtutem aliquam, vel proprium eius finem, potest ab ea virtute imperari, ita vt ex affectu eius homo se applicet ad illum actum. Sic religio potest imperare actus fidei, spei, & chari-

Virtutes theologicas posse ab aliis imperari. tatis; quia hi actus sunt idonei ad finem religionis, qui est honorare Deum. Eosdem imperare potest affectus temperantiæ, quatenus ad obtinendum à Deo huius virtutis donum sunt idonei: eadem est ratio in ceteris. nam perfectio & finis intrinsecus inferioris virtutis potest intendi vt finis acquirendus per actus superiorum virtutum, quotiescumque hi actus per modum meriti vel dispositionis aliquo modo ad illum valent.

Dices, Actus virtutum theologiarum ne vt signa quidem videntur ad religionis virtutem pertinere: quia etsi illis Deum eximè honoremus, tamen non honoramus vt Superiorem, protestando nostram subiectionem; quod tamen virtus religionis postulat: vnde pater etsi honoret filium, non tamen illum colit, quia superiorem in nulla re agnoscit.

14 **Respon.** Respondet, Illos actus vt à nobis fiunt, posse accipi vt signa subiectionis nostræ; quia credimus Deo tamquam Superiori & magistro, cui subijcimus omne iudicium nostrum: & amamus illum charitate, referendo & offerendo nos ipsos & omnia nostra ad ipsius obsequium & gloriam, & speramus virtute ac omnipotentia ipsius summum bonum nostrum, id est, ipsummet. vnde patet, in his actibus contineri professionem excellentiæ ipsius, & nostræ subiectionis ac dependentiæ ab ipso.

Ex his patet, religionem, etsi virtus theologica non sit, esse tamen virtutibus theologice valde affinem, & post eas primum locum obtinere. nam post fidem, spem, & charitatem nihil laudabilius quàm Deo debitum cultum offerre. Confirmatur, eò enim virtus quæque est præstantior, quòd viciniùs attingit Deum: atqui post virtutes theologicas religio viciniùs illum attingit; nempe tamquam obiectum, cui cultum defert: ergo, &c.

Dices, Pia affectio ad credendum primæ veritati, obedientia & penitentia eodem modo Deum attingunt, nimirum vt obiectum cui: ergo religio non est his præstantior. Nam illius affectionis opus est credere Deo, obedientiæ obedire Deo, penitentia satisfacere Deo.

14 **De pia affectione, obedientia, & penitentia.** Respondet dupliciter. Primò, Cùm religio præfertur ceteris virtutibus, quæ non sunt theologice, eò quòd viciniùs Deum attingat; accipitur paulò latius, vt omnem virtutem, qua Deo debitum reddimus, complectatur: & hoc modo prædictæ virtutes sub religione continentur. Idque merito, quia opus illarum intrinsecè honorem Dei continet. Credere enim Deo, pertinet ad honorem primæ veritatis: obedire Deo, ad honorem diuinæ superioritatis & auctoritatis gubernandi: satisfacere Deo, pertinet ad honorem Dei instaurandum, qui peccato erat læsus: sicut petitio veniæ pertinet ad honorem eius qui ab altero iniuriam accepit.

Respondet Secundò, Religionem, etiam si strictè omnino & propriè sumatur vt ab istis virtutibus distinguitur, esse præstantiorem, & viciniùs attingere Deum, quàm vel obedientia vel penitentia. De pia affectione est alia ratio, quia est veluti pars virtutis theologice, nempe fidei, & ita sub fide comprehenditur; ac proinde non pertinet ad hanc comparisonem. De illis ergo duabus prioribus patet, quia religio considerat opus suum

Quomodo religio sit præstantior istis.

suum vt est signum diuinæ excellentiæ, illudque non solum Deo exhibet, sed ita exhibet, vt velit illud circa Deum versari, & eius excellentiam signare. At obedientia, etsi versetur aliquo modo circa Deum vt *obiectum cui obedit*: tamen non considerat opus suum, vt est signum & protestatio quadam diuinæ excellentiæ, neque illud defert Deo vt munus quo ipse honoretur & ornatur; sed solum considerat illud vt debitum, & necessarium propter auctoritatem diuinam præcipientem, ne videlicet si omittat, Dei auctoritatem videatur contemnere: vel præscindendo ab ista necessitate & obligatione, considerat opus vt habens specialem honestatem à diuina auctoritate illud volente & imperante. Sicut enim Deus, vt est prima veritas, aliquid reuelando facit illud dignum creditu, & credendum secundum rectam rationem: ita vt est omnium superior aliquid præcipiendo, facit illud dignum factu, & omnino secundum rectam rationem faciendum: estque hæc dignitas propria honestas obiectiua, quam respicit obedientia. *Pœnitentia dupliciter considerari potest.* Primò, quatenus dolet de peccato, vt est offensio Dei; eiusque malum, illudque conatur tollere tamquam ei displicens, & vt Deo reconcilietur. quo modo non distinguitur à charitate; sed est ipsa virtus charitatis inadaquatè concepta, nimirum vt versatur circa ablationem peccati, & reconciliationem cum Deo propter ipsum bonum Dei. Eiusdem enim virtutis est, gaudere de bono alterius, illudque procurare; & dolere de eius malo, illudque depellere. Secundò, quatenus dolet de peccato præcisè vt est iniuria Dei, & imperat opera satisfactoria ad hanc iniuriam faciendam. hoc modo distinguitur à charitate, & pertinet ad quandam iustitiam hominis erga Deum. Sed non considerat neque imperat opera satisfactoria, vt sunt formaliter signa diuinæ excellentiæ, quibus Deum veluti ornent & honoret; sed vt sunt vindicta peccati, qua Deo pro iniuria illata satisfiat, & ius eius violatum quodammodo instauratur: sicut cum quis homini pro iniuria illata satisfacit dolendo, & se accusando, affligendo, veniam petendo, non intendit per hoc formaliter illum honorare, sed pro iniuria satisfacere.

15 Dico Quartò, Religio non distinguitur à virtute pietatis, obseruantia, & gratitudinis in Deum. Colligitur ex D. Thoma quæst. 106. artic. 1. ad 1, vbi dicit: *Sicut religio est quadam superexcellens pietas; ita est quadam superexcellens gratitudo.* & ex Caietano quæstione 107. articulo 3. Probat, quia pietas propriè est quæ debitum cultum reddit parentibus; *obseruantia* personis in dignitate constitutis; *gratitudo*, benefactoribus. ratio autem parentis, & personæ eminentis, & benefactoris continetur in Deo excellentissimè: ergo etiam debitum erga illum vt parentem, personam sublimem, & benefactorem, est summum: atqui hoc debitum non distinguitur à debito erga primum principium: ergo virtus, quæ respicit hoc debitum, non distinguitur à virtute religionis, quæ respicit cultum, primo nostri & rerum omnium principio debitum. Vnde rectè Caietanus infra quæstione 107. artic. 3. notat, has virtutes, pietatem, obseruantiam, & gratitudinem, dupliciter existere. Primò, Formaliter in suis proprijs spe-

ciebus. Secundò, Eminenter, in superiore virtute, quæ est religio. ratio est, quia obiecta earum (quibus deferunt suas functiones) continentur eminenter in obiecto, cui defert religio: & debita earum, ob quæ deferunt, in debito religionis.

Aduerte tamen, esse valdè probabile, *gratitudinem* per se esse virtutem distinctam à religione; quia formaliter respicit debitum ortum ex beneficio; religio autem hoc non respicit vt obiectum formale, sed vt motiuum seu impulsiuum ad actum. vide infra cap. 47. dub. 1.

Idem dixerim de *fidelitate* erga Deum. hæc enim respicit debitum ortum ex promissione, illudque soluit non ex affectu Deum honorandi propriè, sed ex affectu satisfaciendi debito ex promissione contracto: qui duo affectus videntur omnino distincti, quamuis actus alterius ab altero vicissim imperari possint. Nam ex affectu Deum honorandi, possum velle soluere promissa, & gratias agere; & ex affectu soluendi promissum, & referendi gratias pro beneficiis acceptis, possum velle honorare. Rectè tamen hæc virtutes referuntur ad *religionem*. Primò, quia versantur in materia religionis; nam quidquid promittimus Deo, vel pro beneficiis referimus, ad religionem pertinet, cum nihil præter honorem ei donare possumus. Virtutes autem secundum modum loquendi Patrum, censentur distingui vel non distingui ratione materiæ potius, quam ratione interni affectus præcisè & formaliter considerati. Vnde iuramentum est actus religionis, etiam si non fiat affectu religionis; similiter oratio, solutio decimarum, &c. Et ieiunium est opus temperantiæ, etiam si non fiat affectu temperantiæ, sed iustitiæ vel pœnitentiæ. Secundò, quia debitum gratitudinis & fidelitatis erga Deum crescit ratione excellentiæ ipsius. Vnde in praxi dum nos gratos & fideles ipsi præstare volumus, maximè spectamus diuinam excellentiam cui obstricti sumus, ne si neglexerimus, illam in honorasse videamur. Denique hoc ipso quo quis rectè dispositus est ad debitum honorem Deo exhibendum, etiam bene dispositus est ad soluenda ei promissa, & gratiarum actionem: & neglectus horum censetur quadam Dei inhonoratio. Itaque videtur ratio religionis in illis quodammodo includi.

DVBITATIO III.

Virum religio distinguatur ab ea virtute, qua coluntur Sancti.

16 Quidam putant non distingui. Ita Marsilius in 3. quæst. 8. art. 1. in fine. Probat tribus rationibus, sed nullius momenti: nam vel falsum assumunt, vel aperta æquiouocatione laborant. Vnde aliter probatur, Primò, Quia eadem virtute charitatis amatur Deus & proximus: ergo etiam eadem virtute colitur, honoraturque Deus & proximus. Consequentia patet, quia sicut se habet bonitas supernaturalis, quæ est in proximo, ad bonitatem, quæ est in Deo; ita excellentia, quæ est in Sanctis, se habet ad excellentiam Dei; nempe tamquam participatio illius supernaturalis. Antecedens probatur, quia Deus diligit

Tr 3 homi-

Pœnitentia.

Dupliciter existunt ista virtutes.

Quomodo pertineant ad religionem.

Virtus religionis colit Deum vt parentem, vt principem, & vt benefactorem.

Eodem virtute habitus colit Deum & Sanctos.

hominem vt amicum ex charitate, & tamen diligit illum propter suam bonitatem & gloriam: ergo ex eadem virtute. Confirmatur, quia alioquin essent quatuor virtutes theologicae. Nam amor proximi, quo cupio illi ipsum bonum diuinum, versatur immediate circa Deum, non minus quam virtus spei, qua cupio Deum mihi; itaque non minus erit virtus theologa quam spes; ac proinde si distinguitur à charitate qua diligitur Deus, erunt quatuor theologae virtutes, contra communem sententiam Doctorum. Secundò, Cultus Sanctorum est religiosus, non ciuilis; ergo pertinet ad virtutem religionis. Tertiò, Hoc ipso, quo quis bene dispositus est ad cultum diuinum, etiam bene est dispositus ad cultum Sanctorum, qui sunt dii per participationem. Hæc sententia non est improbabilis.

Sed contraria est verior, quam tenet D. Thomas quæst. 81. art. 4. ad 3. & supra quæst. 25. art. 1. ad 2. & infra quæst. 103. art. 3. ad 2. & passim Doctores in 3. d. 9. Pro qua

17
Sancti dupliciter coluntur.

Notandum, dupliciter posse Sanctos coli. Primò, Propter excellentiam intrinsecam & participatam. Secundò, Propter excellentiam extrinsecam ipsius Dei, ad quam ipsi aliquem respectum habent. quod potest rursus fieri dupliciter: vel enim eo modo coluntur vt ipsi sint integer terminus cultus; vel eo modo vt Deus sit terminus & obiectum principale illius cultus, illi verò secundarium.

18
Si coluntur ob excellentiam extrinsecam vt terminus secundarius cultus.

Dico Primò, Si Sancti coluntur propter excellentiam increatam Dei, ad quam ipsi aliquem respectum habent; sic eadem virtute coluntur, qua colitur Deus. Probat, Primò de eo cultu, qui non sistit in Sanctis, sed transit immediate in Deum; quia dum hoc modo coluntur, non tam ipsi coluntur quam Deus in ipsis, tamquam in suis templis, tabernaculis, imaginibus. tunc enim Sancti considerantur non vt ipsi sunt cultus capaces, sed sicut res inanimes spectari solent, per quas Deus nobis representatur. vnde est externum signum cultus ad ipsos dirigitur; tamen ibi non sistit; nam interior submissio fit Deo, quem in ipsis spectamus; ac proinde exterior etiam cultus, vt subest interno, ad Deum transit. hic enim cultus omnino similis est cultui Crucis & imaginis Christi, quæ non coluntur, nisi per accidens & cultu materiali, quatenus externum signum cultus ipsis fit; sed per illa colitur Deus, sicut dum res amici, v. g. equus, bene tractatur propter amicum, hic actus non est formaliter benevolentia aut beneficium in equum, sed in amicum, quamuis materialiter equo fiat; & sic etiam respectu illius, benevolentia actus & beneficentia, & beneficium dici possit. Idem confirmari potest à simili in charitate; nam eadem est virtus qua diligitur Deus propter se, & qua diligitur proximus & omnes creaturæ propter Deum; vt dum proximo & omni creaturæ bene volumus, cuique pro sua conditione & capacitate, propter Dei gloriam: ergo etiam eadem est virtus, qua Deus colitur in seipso propter suam excellentiam increatam, & qua Sancti coluntur vt aliquid Dei, eius excellentiam nobis exhibentes: hoc enim nihil est aliud, quam colere Deum in Sanctis, tamquam in suis templis & imaginibus. Sicut enim cum volo proximo bonum propter Deum, illa dilectio non est formaliter dilectio & benevolentia in proximum, (eò quod ipse bo-

Coluntur per accidens & materia-liter.

Charitas quo modo diligit proximum propter Deum.

num non diligitur vt est ipse) sed in Deum: ita hic honor, quo honorantur Sancti vt Deum nobis representant, formaliter est honor Dei, & laetitia.

Secundò, probatur de cultu, qui ipsis Sanctis tamquam integris terminis propter excellentiam diuinam tribuitur: quia tota ratio huius cultus est excellentia increata Dei, ad quam ipsi certum respectum & coniunctionem habent: ergo procedit à virtute religionis, quæ excellentiam diuinam tamquam rationem sui cultus spectat. omnis enim virtus respiciens aliquam rationem formalem obiectiuam seu motiuum principale, extendit se ad omne id, cui illa ratio formalis aliquo modo communicatur vel coniungitur, vt patet inductione.

Dices, Sancti non coluntur proximè propter excellentiam increatam Dei, sed propter dignitatem quamdam intrinsecam, quam accipiunt ex ordine ad Deum, vt filij, vt amici, vt heredes, vt templa, vt imagines Dei: ergo ratio formalis obiectiuam huius cultus non est excellentia diuina; ac proinde non procedit à virtute religionis.

Respond. Negando consequentiam, quia etsi ob illam moralem dignitatem coluntur, tamen verè coluntur propter excellentiam Dei; eò quod ille respectus, quem habent ad Deum, includat in sua ratione formali excellentiam diuinam, saltem in obliquo, ita vt sine ea concipi nequeat: sicut ratio boni vtilis includit bonitatem finis. Vnde sicut eadem virtus, & idem affectus habitualis inclinatur in finem, & in media propter finem, eò quod bonitas medijs consistat in ordine ad finem; ita eadem virtus, quæ nos incitat ad cultum Dei, incitat etiam ad cultum Sanctorum; quia illorum excellentia consistit in coniunctione & respectu quodam ad Deum. vnde verè coluntur propter excellentiam diuinam, extrinsecus illis applicatam: sicut medium amatur propter bonitatem finis ipsi extrinsecam; quamuis ille respectus, per quem fit ista applicatio, sit intrinsecus. Hoc modo plerumque à nobis coluntur Sancti; quia melius hanc excellentiam quam eorum perfectiones physicas & intrinsecas apprehendimus. neque solum Sancti cum Christo regnantes, sed etiam interdum homines mortales, sic enim colitur Pontifex dum consideratur vt Vicarius Christi; & sacerdotes vt ministri Christi; homines sancti vt amici Dei, tabernacula Spiritus sancti.

Imagines autem Christi & aliæ res inanimes hoc modo coli nequeunt; quia non sunt capaces honoris formalis, sicut nec contumeliae aut iniuriæ, cum non possint hæc apprehendere, nec sint capaces vllius excellentiæ supra naturam rationalem. vnde non potest quis se illis tamquam Superioribus subijcere, vt eruditè ostendit Gabriel Vaquez, tractat. de adoratione. Itaque solum possunt coli per accidens, & actu materiali & externo honoris; qui vt ad illas terminatur, non est honor formaliter, sed solum materialis actus honoris; est autem formaliter honor, vt terminatur ad exemplar.

Hoc modo intellige quod dictum est in Nicæna secunda, *Honor imaginis transit ad prototypum*: nimirum quia signum submissionis quod fit imagini, non est propriè & formaliter honor imaginis,

Si coluntur vt terminus primarius propter excellentiam diuinam.

19
Obiectio.

Quomodo coluntur ob causam extrinsecam.

Respon. Dignitas moralis Sanctorum habet ordinem intrinsecum ad excellentiam diuinam.

Imagines non sic possunt coli.

Quo modo honor imaginis transit ad prototypum.

nis, sed prototypi. Sic beneficentia quæ sit cani vel equo intuitu domini, cuius sunt res & possessio, transit in dominum; quia non est propriè beneficentia in res istas ratione carentes (etsi opus externum materialiter ad illas dirigatur) sed in dominum. huic enim intendis gratificari & beneficium conferre. Quod ut melius intelligatur, Notandum est, duobus modis posse alicui obsequium benevolentia vel beneficium conferri.

Dupliciter defertur alicui obsequium.

Primò, si opus externum immediatè impendatur ipsi personæ; v. g. illam excipiendò conuiuio, vel afficiendò aliquo obsequio, vel donandò aliquo munere. Secundò, si opus externum immediatè impendatur rei alteri ad illam personam pertinenti; tamen illius intuitu, nimirum ut illi beneficium conferat. Simili modo dupliciter potest præstari alicui officium iustitiæ: ut si ex contractu tenearis alere personam, vel eius equum; vtrius tamen modo fiat, siue immediatè ipsi personæ, siue eius rei, solum erit formaliter actus iustitiæ, vel benevolentia erga personam; & materialiter tantum respectu rei cui immediatè propter personam impenditur. Simili modo dupliciter quis potest honorari.

Dupliciter quis honoratur.

Primò, immediatè in sua persona, ut cum actus externus, qui est signum submissionis internæ, & æstimationis animi de excellentia alterius, immediatè fit circa personam. Secundò, mediatè in imagine & per imaginem, cum actus externus proximè agitur circa imaginem; qui tamen honor etsi materialiter non tendat immediatè in personam, tamen ut formaliter habet rationem honoris, immediatè illam attingit: sicut & interna submitio, & æstimatio excellentiæ, & affectus illam testantur, versantur immediatè circa personam. Sic erigere alicui statuam, non est formaliter honorare statuam, sed personam cui erigitur; etsi externi actus, v. g. collocatio in columna, impositio coronæ, & similia circa statuam fiant. Idem dicendum, si statuæ aperias caput, flectas genua, apponas flores, &c. His enim omnibus dicuntur quidem coli & honorari imagines propter actum materiale qui immediatè circa illas fit; tamen formaliter non habent isti actus rationem honoris, nisi respectu prototypi, cui se animus honorantis intendit subicere, & cuius excellentiam intendit his signis testari. Ex quibus patet, eodem numero cultu quo coluntur imagines, coli prototypum: quia id quod est cultus materialis respectu imaginis, est cultus formalis respectu prototypi. Nec obstat quòd imagines dicantur coli cultu minore quàm prototypum: quia id intelligendum est non de specie cultus formalis, sed de signo externo. Longè enim maiora sunt submissionis signa, quæ fiunt immediatè circa ipsum prototypum, quàm quæ circa imaginem eius: sicut longè alia sunt officia quæ impenduntur personæ regiæ immediatè, quàm quæ eius impenduntur equis, canibus, mancipiis, intuitu ipsius. Hinc tamen non sequitur, quin ista in ratione beneficentiæ sint eiusdem speciei. Simili modo cultus quo Christus colitur immediatè in Eucharistia, & quo colitur mediante cruce dum illa honoratur, est eiusdem rationis, nimirum cultus latriæ: etsi respectu crucis non dicatur propriè latriæ, quia hoc nomen, sicut & *dulia*, significat seruitutem & internam submissionem, quæ non habetur respectu crucis, sed crucifixi. Sed de his plura in 3. Parte.

Eodem cultu coluntur.

Quo sensu cultus imaginum dicitur minor.

Notandum tamen est Primò, Hunc cultum multum distingui à priore, etsi ab eadem virtute procedat, & ob eandem rationem formalem tribuatur: quia hic cultus non est latria, sicut prior, sed longè inferior, qui *dulus* à DD. vocatur; non enim submittimus nos sanctis tamquam diis, sed tamquam Dei amicis & domesticis, magna apud Deum gratia & auctoritate pollentibus. Simili modo intentio & electio, etsi ab eadem virtute procedant, multum tamen distinguuntur, deinde quia hoc cultu non colitur directè & immediatè ipse Deus, sed Sancti. altero verò colitur immediatè Deus, quamuis actus externus in Deum per Sanctos tendat.

20 Distinguitur hic cultus à priore.

Notandum Secundò, Etsi hic cultus physicè terminetur ad ipsos Sanctos, tamquam ad intergrum obiectum quod colitur; tamen interpretatiuè & secundum æstimationem moralem redundat in ipsum Deum; ita ut Deus magis censeatur honorari, quàm Sancti. Ratio est, quia tota ratio honorandi est Deus & excellentia diuina; atqui propter quòd unumquodque, illud magis, sicut eum quis medicinam appetit propter sanitatem, magis ipsam sanitatem appetere censeatur. Confirmatur ex Patribus. Athanasius lib. de virginitate sub finem: *Si homo iustus ad eas tuas ingreditur, cum timore & tremore occurres ei, & adorabis humi ad pedes illius; siquidem illum non adorabis*, (intellige principaliter) *sed Deum, qui illum mittit*. quamuis hoc possit intelligi de priore illo modo adorationis, quo adoratur materialiter ut res aliqua Deum nobis representans. Leontius in dialogo qui recitatus est in Synodo 7. act. 4. *Sanctos veneramur ut Dei amicos; & honor, qui Sanctis impenditur, in Deum recurrit. qui Martyrem colit, Deum ipsum colit; qui Matrem illius adorat, ipsi honorem assignat*. Idem docet Damascenus lib. 4. de fide c. 16. & 17. vnde in hoc cultu virtualis quædam & implicita latria continetur: sicut in eo cultu, quo quis colit sacerdotem Iouis propter Iouem, continetur tacita idololatria. Simili modo in electione continetur virtute & moraliter intentio: quia ex vi illius affectus procedit, & assiduè pendet, & speciem accipit.

21 In hoc cultu tacite magis colitur Deus.

Dico Secundò, Si Sancti colantur propter intrinsecas & absolutas perfectiones, ut propter visionem Dei, charitatem, sanctitatem, statumque beatum; sic non coluntur virtute religionis, sed distincta, quæ à DD. *dulia* vocatur. est D. Thomæ supra, & ferè communis Doctorum.

22 Si colantur ob perfectionem intrinsecam.

Probat, Quia religio spectat excellentiam increatam, & propter eam cultum defert, ut docet diuus Thomas locis citatis: ergo cultus ille, qui ob excellentiam creatam defertur, non est religionis, sed alterius virtutis. Consequentia patet, quia ubi est diuersum genus excellentiæ per se honorabile, ibi est diuersum genus cultus, & consequenter diuersæ virtutes inclinantes id illos cultus. Atqui excellentia illa Sanctorum toto genere distinguitur ab excellentia diuina, estque per se honorabilis: ergo constituit obiectum diuersæ virtutis: sicut bona diuersi generis per se expectanda, constituunt obiecta diuersorum affectuum habitualium. Hæc autem virtus vocatur à Doctoribus *dulia*: quod nomen etsi generatim *seruitutem* significet, sicut & *latria*; tamen vsu Scriptorum Ecclesiasticorum & Doctorum accommodatum est ad significandum omnem

Dulia.

cultum Sanctorum, qui ipsis propriè impenditur, siue procedat à virtute religionis, siue ab alia. Item ad peculiarem virtutem, qua Sancti propter intrinsecas perfectiones coluntur. *Latvia* ad significandum cultum diuinum, & virtutem religionis, vt docet diuus Augustinus libro 10. de ciuitat. capite 1. & Isidorus libro 8. etymolog. capite vltimo.

*Ad argumenta in-
sio allata.
23
Amor pro-
ximi di-
plex.*

Ad primum argumentum contrariæ sententiæ Respondeo, Proximum posse amari dupliciter. Primò, Volendo illi bonum supernaturale, vt ipsi benè sit, ibique sistendo. & hic amor non est actus charitatis, quæ est virtus theologica, qua Deus amatur propter se; sed benevolentia seu amicitia supernaturalis proximi: neque video qua ratione id negari possit; cum tota ratio amoris huius sit non bonum aliquod Dei, sed bonum proximi. hic amor respondet illi honori, qui exhibetur Sanctis ob intrinsecam & physicam excellentiam, absque vilo respectu ad excellentiam increatam Dei.

Secundò, Potest amari proximus volendo illi bonum quoduis, siue naturale siue supernaturale, non sistendo in eo vt ipsi benè sit, sed vt Deo benè sit, nempe volendo hoc totum, quatenus est bonum quoddam Dei. sicut dum amamus mancipium, ei que benè volumus, quatenus bonum mancipij est bonum domini. & hic amor est actus charitatis; quia formaliter est benevolentia erga Deum; & bonum diuinum est tota ratio amandi: bonum autem proximi solum se habet per modum obiecti materialis concupiti propter bonum Dei. est enim obiectum illius amoris, vt habet rationem concupiscentiæ, non autem vt rationem amicitia & benevolentia. Sic intellige diuum Thomam questione 81. articulo 4. ad tertium, cum ait; *charitatem, qua diligitur Deus, non esse virtutem distinctam à charitate, qua diligitur proximus.* Huic amori respondet ille honor, quo Sancti & alia honorantur, quatenus excellentiam diuinam nobis veluti imagines repræsentant. sicut enim charitate diligimus quidquid vilo modo cedit in bonum Dei; ita religione possumus venerari quidquid nobis excellentiam diuinam obijcit.

Ad probationem antecedentis. Ille affectus quo Deus diligit hominem vt amicum, vt ipsi benè sit, est distinctus nostro modo intelligendi ab illo actu quo diligit illum propter suam bonitatem, totum ipsius bonum ad suam gloriam referens, & ad diuersam virtutem pertinet. Non enim solum est in Deo charitas & dilectio suæ bonitatis qua illam & omnia propter illam diligit; sed sunt etiam aliæ virtutes, vt iustitia, misericordia, mansuetudo, amor amicitia erga creaturam rationalem, & c. quatenus ipsius affectus in obiecta istarum virtutum propter ipsorum propriam honestatem & pulchritudinem fertur. Vnde amor quo diligit hominem iustum vt amicum, distinguitur ratione ab amore quo diligit illum ad suam gloriam. Ad confirmat. Spes siue amor quo quis Deum sibi cupit, est virtus theologica, quia vni affectum immediatè non ipsi amanti, sed Deo amato & desiderato. Ratio est, quia est amor concupiscentiæ, qui immediatè tendit in bonum amatum, affectum amantis illi coniungens. Neque oritur ex affectu actuali erga seipsum, sed proximè ex ipsius potentia inclinatione tendit in obiectum. Vnde

non accipit speciem ab ipso amante cui bonum illud appetitur, sed ab amato quod appetitur. Amor autem quo proximo volo bonum vt ipsi benè sit, non coniungit affectum meum cum illo bono, possidendo in illo, sed cum proximo; est enim amor benevolentia: imò volitio illius boni oritur ex affectu erga proximum, eumque supponit quasi per modum intentionis. Ideò enim volo illi tantum bonum, quia cupio vt illi sit quàm optimè. hoc autem non volo ob aliam causam, sed propter se, quia id apprehendo vt per se bonum & expectandum propter affectum erga ipsam personam. Itaque in amore benevolentia non sistitur in bono quod volumus, sed in eo cui volumus, & ab eo actus in ratione benevolentia speciem accipit. hinc patet non esse virtutem theologiam, sed amicitiam humanam supernaturalem.

Ad Secundum, Cultus Sanctorum potest dici religiosus ob tres causas. Primò, Quia non est ciuilis & politicus, qualis defertur Principibus, Magistratibus, & viris magnis in Republica; sed est supernaturalis, ortum habens ex vera fide in Deum, quæ religio vocari solet. Secundò, Virtus, qua coluntur Sancti, vel est ipsa religio; vt quando immediatè propter Deum honoramur: vel à virtute religionis oritur; vt quando coluntur propter perfectiones absolutas intrinsecas. sicut enim excellentia Sanctorum oritur ab excellentia diuina, estque participatio quædam illius, ita etiam virtus illa qua coluntur Sancti, oritur ex virtute religionis; eamque semper comitatur. Tertio, Cultus Sanctorum semper in honorem Dei implicite resultat: valdè enim Deo honorificum est, quòd ministri ipsius, in quibus solum est radius quidam ipsius excellentia, tantopere honorentur. quas ob causas Ecclesia cultum Sanctorum ita cultui diuino coniunxit, vt iisdem rebus, quibus colere consuevit Deum, etiam honoret Sanctos. Sic templa, altaria, dies festi, ieiunia, vigiliae, peregrinationes, instituuntur principaliter quidem ad cultum Dei, sed secundariò ad honorem Sanctorum.

Ad Tertium, Religio non disponit hominem proximè ad cultum Sanctorum, qui ob intrinsecam illorum excellentiam impenditur, sed remotè solum, & ob affinitatem & subordinationem obiectorum. sicut virtus superior ad actus inferioris sibi subordinata; quo modo charitas Dei ad amicitiam cum proximo.

DUBITATIO IV.

Vtrum ratione diuersarum perfectionum in Deo existentium, vel ratione diuersorum beneficiorum ex ipso procedentium, debeantur ei cultus diuersæ speciei.

Respond. & Dico Primò, Ratione diuersorum beneficiorum non debentur cultus diuersi, ²⁵ *Diuersa beneficia.* v.g. vt alius debeat cultus ratione beneficij creationis, alius ratione redemptionis, alius ratione beneficiorum temporalium, alius ratione spiritualium. est communis sententia Doctorum. Ratio est, quia ratio formalis ob quam Deus est colendus

Dependen-
tia, & be-
neficia in-
ducunt ob-
ligationem
cultus la-
triae.

us cultu latriæ non est beneficium; sed est excel-
lencia ipsius increata & immensa. beneficia autem
solum sunt id per quod illa excellentia nobis ap-
plicatur, vt apprehendatur tamquam ad nos perti-
nens, & à nobis adoranda: nam sine beneficiis &
dependentia ab ipso non essemus obligati ad eam
adorandam, sicut neque ad amandam supra om-
nia, vt dictum est tractat. de charitate. Vnde si per
impossibile esset aliquod numen, à quo nobis ni-
hil boni prouenisset, vt volebat Simon magus, non
essemus obligati illud honorare cultu latriæ. Indi-
cat hoc D. Petrus apud Clementem lib. 2. recog-
nit. pag. 51. & 52. vbi dicit: *Ille vero, qui nihil no-
biscum habet negotij, si vindicare velit in nos,* (scili-
cet quòd illum non adoramus) *quo modo bonus
erit?* &c. Idem colligitur ex D. Thoma quæst. 81.
art. 3. vbi dicit, Religionem exhibere reuerentiam
Deo vt primo principio creationis & gubernatio-
nis rerum: ergo si aliquis ab eo non dependeret,
non deberet ei hanc reuerentiam. Ratio est; quia
omne debitum saltem strictum & legale, quo alteri
obstringimur, prouenit ex dependentia quadam
ab ipso, siue secundum esse, vt à Deo & parenti-
bus; siue secundum gubernationem, vt à Superio-
ribus; siue secundum alia quædam beneficia, vt à
benefactoribus: vel certè ratione alicuius conne-
xionis, vt erga liberos & consanguineos: vel ratio-
ne liberæ obligationis, vt in contractibus. vbi nihil
horum interuenit, nullum potest esse strictum de-
bitum: nihil enim possum debere illi, à quo nihil
accepi, quicum nihil habeo communionis aut
commercij. Confirmatur, quia latriæ significamus
nostram subiectionem & dependentiam à primo
principio: ergo si illud numen non est principium
nostrum, non debemus ei latriam: sicut neque tri-
butum debetur Principi alieno.

Nec obstat, quòd Sancti sæpè in Deo colendo
non spectent beneficia accepta, sed solam Dei ma-
iestatem, quia etsi ad illum honorem exhibendum
non moueantur beneficiorum consideratione, ta-
men strictè ad hoc officium non obligantur, nisi
ab eo dependerent, imò neque latriæ cultum ei ex-
hiberent; sed alterius rationis, vt ex D. Thoma di-
cto articulo 3. & aliis locis colligitur. Adde, in ra-
tione diuinæ maiestatis quodam modo compre-
hendi essentialè dependentiam nostri esse, sicut
in ratione primi principij & entis per essentiam:
ac proinde etsi sola maiestas in cultu spectetur, non
tamen excluditur, sed potius includitur hæc de-
pendentia, tamquam causa sine qua talis cultus
non exhiberetur.

26 Dico Secundo, Ratione etiam diuersarum per-

fectionum seu attributorum non debentur adora-
tiones diuersæ. Ita Halensis 3. part. q. 30. nu. 1. ar. 3.
Gabriel in can. lect. 49. Colligitur ex D. Thoma
q. 81. art. 3. ad primum, & q. 84. art. 1. ad 2. Proba-
tur; ratio formalis cur Deus sit adorandus cultu
latriæ, est, esse principium primum rerum omni-
um: atqui primum principium directè includit omnes
perfectiones omnium attributorum: nam id quod
est fons totius esse & omnis perfectionis, debet in
se omnem rationem essendi continere; ergo pro
diuersitate perfectionum non debetur diuersa la-
triæ adoratio: cum ratio cur sit colendus latriæ, sit
vnica & simplex.

Dices, Glossa in illud Psalmi 7. *Domine Deus*
meus, in te speravi, ait: *Domine omnium per poten-
tiam, cui debetur dulcia; Deus omnium per creatio-
nem, cui debetur latria;* quod desumptum ex Au-
gustin. quæst. 94. in Exodum: *Dulcia,* inquit, *de-
betur Deo tamquam Domino, latria vero non nisi
Deo tamquam Deo:* ergo diuersus cultus debetur
ratione diuersorum attributorum. Confirmatur,
quia per sacrificium testamur illum habere vitæ
& mortis potestatem; adoratione, esse Dominum
omnium; oratione, esse liberalem & omnipotentem;
iuramento asseritorio, esse veracem; promif-
sorio, fidelem; laude, omnia attributa celebra-
mus.

Respond. Non æquè expressè omnia attributa
singulis colendi modis honorantur, sed quædam
aliis significantiùs. Hinc fit, vt sit quædam mate-
rialis differentia inter hosce modos colendi. vnde
quidam nulli nisi Deo conueniunt, vt sacrificia,
templa, altaria. quidam etiam aliis accommodari
possunt, vt adorationes, orationes, &c. omnes ta-
men hi modi, quatenus sunt cultus latriæ, exhi-
bentur Deo, vt omnibus perfectionibus plenissi-
mus est, omnesq; illas testantur & insinuant. nam
exhibentur illi quatenus est primum principium
nostri & rerum omnium. Hinc patet responsio ad
argumentum.

Vbi tamen aduerte, *dulciam* non accipi strictè, *Dulcia.*
quatenus est actus obseruantia, debitum Sanctis;
sed generatim pro cultu debito alicui, tamquam
domino, qualecumque sit illud dominium. vnde
sicut dominium conuenit Deo & creaturis analo-
gicè, ita dulcia. latria autem accipitur pro cultu, qui
conuenit Deo, quatenus Deus est, seu quatenus est
primum principium nostrum: vnde non potest
communicari creaturis. Vide Gabrielem Valquez
de adorat. lib. 1. dub. 2.

Quænam autem cultu latriæ vel dulciæ colenda
sint, in tertia parte q. 25. exactiùs tractandum est.

Diuersa
attributa.

27
Obiectio.

Respons.
Diuersitas
in modis
colendi est
materialis.